

HENDL, J., & REMR, J.

Metody výzkumu a evaluace

Praha: Portál, 2017, 372 s.

Generace, ke které patřím, měla v době studia jen omezenou příležitost seznámit se s moderní podobou sociálních a behaviorálních teorií i s odpovídajícími výzkumnými metodami. Během posledních tří dekad postupně tuto mezeru v oblasti české metodologické literatury zaplňovaly příručky a články Dismana, Druláka et al., Ferjenčíka, Gavory, Hendla, Mareše, Miovského, Nekoly et al., Průchy, Švaříčka a Šed'ové se spolupracovníky... V neposlední řadě nás metodicky kultivují i speciální čísla některých časopisů. Musím se přiznat, že jsem proto otevíral s určitými pochybnostmi novou knihu Jana Hendla a Jiřího Remra, neboť sám znám tři obsáhlé knihy, které jen pro nakladatelství Portál J. Hendl připravil. Rovnou řeknu, že mé pochybnosti byly zbytečné. Oba autoři mi přinesli nové cenné, dokonce nepostradatelné podněty. Umožnili mi poučit se o novinkách i utřídit si to, co už znám, a poskytli též nové nápady, jak o výzkumu vyučovat. To však neznamená, že kniha nemá slabiny nebo že ji stejně uvítá každý výzkumník.

Práce má dvě v podstatě samostatné části, z nichž první - jejímž autorem je J. Hendl - se zabývá výzkumem v sociálních vědách: provádí čtenáře jednotlivými etapami výzkumného procesu, hlavními výzkumnými plány, metodami sběru dat a jejich analýzy (značnou plochu dostala např. analýza mediace a moderace). Relativně velká pozornost je věnována experimentu, s nímž u nás praktické zkušenosti často chybějí, naopak autor se nezabývá například publikováním výsledků výzkumu. Samostatná kapitola o rešerši je v rozporu s obvyklou logikou výzkumu až na konci knihy a je zaměřena hlavně na softwarovou podporu práce s literaturou. J. Remr připravil relativně samostatné pojednání o evaluaci. Zařazení této části považuji za užitečné i proto, že společenskovědní výzkumníci se dnes často zapojují do evaluace veřejných politik nebo jiných projektů z čistě existenčních důvodů - mají to jako přívýdělek k svému platu v akademické instituci. O hlubším pozadí evaluace přitom často nejsou poučeni.

Jedním z důvodů, proč potřebujeme nové učebnice metodologie, je skutečnost, že nároky kladené na prováděný výzkum se zvyšují, objevují se nové jevy, přístupy k jejich zkoumání, nástroje, ale i zákony a jiné předpisy. Kniha skutečně zachycuje řadu nových témat, u kterých je někdy ovšem obtížné rozpoznat, zda jde o důležitou inovaci, nebo třeba jen o dočasnou módní záležitost. Výběr a uspořádání témat jsou do určité míry autorovým právem, ale také jeho klíčovou odpovědností. Autoři by se měli rozhodnout, zda mají pokrýt všechno od základů po pokročilé problémy, anebo vybraná témata podrobněji (tak např. míry centrální tendence nebo základy Booleovy algebry jsou dnes učivem střední, či dokonce základní školy a jejich zařazení považuji za zbytečné přinejmenším v té formě, jak jsou uvedeny).

<https://doi.org/10.14712/23363177.2019.10>
www.orbisscholae.cz

© 2018 The Author. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

K základním liniím výkladu patří „na evidenci založené“ přístupy,¹ jež Hendl sleduje dlouhodobě a na které Remr navazuje. Všimají si fenoménu *big data*, sociálních sítí a výzkumu na/prostřednictvím internetu. Možná méně pozornosti je věnováno tomu, jak zásadní dopad na společenské vědy může mít obrat k administrativním a statistickým (propojeným) mikrodátům. Hendl odkazuje k medicíně, kterou lze chápat jako určitý model pro sociální vědy, a snaží se pokrývat zejména problematiku sociologie, někdy zvláště pojednává i pedagogiku a politické vědy. Přes široký rozhled autorů občas nestíhají vše popsat přesně. Například mluví o NCLB jako o „novém zákoně“, přestože pochází z roku 2001 a nadto byl nahrazen zákonem ESSA (2015). Je pravda, že NCLB představoval průlom, ale text nereflexuje patnáct let zkušeností a diskusí, jež následovala. Také v části o evaluaci chybí kupříkladu odkazy na dostupnou českou literaturu, která se zabývá pedagogickou evaluací.

Netradičně velká pozornost je věnována místu teorií ve výzkumu. Jako redaktor, školitel a oponent vím, že propojení vlastního výzkumu s teoretickým rámcem studentům a začínajícím výzkumníkům dělá potíže, proto jsem zařazení této kapitoly přivítal, byť bych možná kladl větší důraz na využití stávajících teorií a menší na teoretizaci. Další problém, s nímž se v praxi setkávám, je nedostatečné rozlišování mezi výzkumným plánem, metodou sběru dat a analytickým postupem. Struktura knihy toto rozlišení samozřejmě respektuje, ale mohlo být vysvětleno.

Dobrá učebnice je charakteristická neustálým pohybem mezi různými úrovněmi názornosti a abstrakce, jednoduše řečeno střídáním konkrétních příkladů (či dokonce návodů) a teoretičtějších partií. V knize najdeme obojí - Hendl uvádí ukázky reálných výzkumů (škoda, že žádné z domácího prostředí). Remrovy příklady jsou modelové, neodkazují na skutečné evaluace (není popsána žádná skutečná evaluace nebo zkušenosti s ní). Části obou autorů by mohly být lépe propojeny - například jednotlivé přístupy k evaluaci často odrážejí obecnější pozice, které jsou relevantní i pro akademické výzkumníky (to se týká např. realismu...). V obou částech jsou pasáže, jež působí nevyváženě nebo dojmem pracovních výpisků, místy není sjednocena terminologie. Jako kdyby podobu publikace poznamenaly faktory, které jsou jmenovány na s. 19 - tlak na rychlost, snaha šetřit zdroje nakladatelství (obávám se, zda jeden recenzent u tak tematicky širokého díla mohl stačit „ohlídat“ všechno důležité), omezené zkušenosti autorů v některých oblastech apod. Kniha postrádá rejstřík a tak navíc některé důležité a obsáhlé partie (kupř. o *monitoringu* a *auditu* ve vztahu k evaluaci) nejde vyhledat ani v obsahu, protože text odpovídající kapitoly nečlení nadpisy, čímž by se rozsáhlý text také stal přehlednější.

Přes uvedené výhrady platí, že jde o příručku, o níž by měl každý výzkumník vědět, pracovat s ní a doporučovat ji svým studentům. Lze doufat, že se dočká dalších vydání, v nichž autoři rozvinou její silné stránky a odstraní nedostatky.

Dominik Dvořák
dominik.dvorak@pedf.cuni.cz

¹ Tato varianta českého termínu nabízí cestu z dilematu, zda máme mluvit o *dokladech*, anebo *důkazech*.